

Makale Geliş | Received: 28.10.2023
Makale Kabul | Accepted: 24.11.2023
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.1382617

Muhlise CANLI

Öğr. Gör. | Lect.
Gümüşhane Üniversitesi, SBMYO, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Gümüşhane-TÜRKİYE
Gümüşhane University, Vocational School of Social Sciences, Department of Social Work and Counseling,
Gümüşhane-TURKIYE
ORCID:0000-0001-6051-4677
muhlise.canli@gumushane.edu.tr

Sema BUZ

Prof. Dr. | Prof. Dr.
Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü Ankara-TÜRKİYE
Hacettepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Social Work,
Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi (HÜGO)
Hacettepe University Migration and Politics Research Center (HUGO)
Ankara-TURKIYE
ORCID:0000-0002-8326-3732
semabuz@hacettepe.edu.tr

Trabzon'da Yaşayan Afganistan Uyruklu Kadın Göçmenlerin Gündelik Yaşamları

Öz

Türkiye; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında olması, politik ve ekonomik faktörler açısından gelişmemiş devletlerle gelişmiş Batı ülkelerinin arasında bir köprü niteliğinde bulunmasından dolayı düzensiz göçmenler tarafından transit ülke olarak kullanılmaktadır. Afganistan uyruklu göçmenler, Türkiye'de düzensiz göç edenler arasında birinci sırada yer almaktadır. Afganistan'da var olan iç çatışma, terör, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, savaş gibi nedenler halkın daha güvenli ve insancıl bir yaşam için Türkiye'ye yönelmesine neden olmuştur. Genel olarak Afganistan'dan Türkiye'ye yönelen göçler, özel olarak da Trabzon'da yaşayan Afganistan uyruklu kadın göçmenlere ilişkin toplumsal cinsiyetin göç sürecini nasıl etkilediği ve farklılaştırdığına dair sınırlı saha çalışması bulunmaktadır. Bu çalışma, göçte kadın olma hâlinin göç sürecini nasıl etkilediğini ve kadınların göç deneyimlerinin nasıl farklılaştığını ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür. Nitel yöntemle gerçekleştirilen araştırmada, Trabzon'da yaşayan 20 Afganistan uyruklu kadın göçmenle yüz yüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler MAXQDA 12 programı aracılığıyla analiz edilmiş ve beş tema ortaya çıkmıştır. İlk temada Afganistan'daki yaşama ilişkin görüşler, ikincisinde göçmenlik sürecine ilişkin görüşler, üçüncüsünde göç ettikten sonra değişen durumlar, dördüncüsünde Afganistanlı göçmenlerin kadınlarla iletişimi ve sonucunda göç öncesi, sırası ve sonrası şiddet deneyimine yer verilmiştir. Çalışma sonucunda göç sürecinde toplumsal cinsiyetin karşılaşılan güçlükleri etkilediği tespit edilmiştir. Toplumsal cinsiyete ilişkin kabullerin ve pratiklerin göç sonrasında yeniden inşa edildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Afganistan uyruklu kadın göçmenlerin yerel toplum üyesi kadınlarla sosyal haklar ve özgürlükler konusunda çok miktarda farklılık, dinsel öğeler üzerinden ise benzerlik kurduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Göç, Toplumsal Cinsiyet, Afgan Göçü, Afganistanlı Kadın Göçmenler.

Daily Lives of Afghan Female Immigrants Living in Trabzon

Abstract

Turkey is used as a transit country by irregular immigrants because it is at the intersection of the Asian, European and African continents and functions as a bridge between underdeveloped states and developed Western countries in terms of political and economic factors. Immigrants of Afghan nationality rank first among irregular immigrants in Turkey. The reasons such as internal conflict, terrorism, economic and political instability and war in Afghanistan have caused the people to turn to Turkey for a safer and more humane life. Regarding the migration from Afghanistan to Turkey in general, and especially the female immigrants of Afghan nationality living in Trabzon, there

are limited field studies on how gender affects and differentiates the migration process. This work is based on a field study to reveal how being a woman in migration affects the migration process and the differences in women's migration experiences. In this research, face-to-face in-depth interviews were conducted with 20 Afghan female immigrants living in Trabzon. These interviews were analyzed through the MAXQDA 12 program and five themes were revealed. The first theme includes views on life in Afghanistan, the second contains views on the immigration process, the third covers changing situations after migration, the fourth involves Afghan immigrants and other women, and the last one comprises the experience of violence before, during and after migration. As a result of the study, it was determined that gender affected the difficulties encountered during the migration process. It was concluded that gender-related assumptions and practices were reconstructed after migration. There are many differences between Afghan female immigrants and women who are the members of the local community in terms of social rights and freedoms. Also it was observed that there is a similarity through religious elements.

Keywords: Migration, Gender, Afghan Migration, Afghan Female Immigrants.

Giriş

Türkiye; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında olması ve politik ve ekonomik faktörler açısından gelişmemiş devletlerle gelişmiş Batı ülkelerinin arasında bir köprü konumunda bulunmasından dolayı düzensiz göçmenler tarafından transit ülke olarak tercih edilmektedir. Sınırında yer alan birçok ülkeye (İran, Irak, Suriye) göre daha demokratik bir yapıya, seküler hukuk sistemine, daha iyi eğitim ve çalışma koşullarına sahip olmasından dolayı düzensiz göçmenler açısından aynı zamanda hedef ülke konumundadır.

Göç İdaresi Başkanlığı'nın¹ verilerine göre 2022 yılında Türkiye'de 285.027 düzensiz göçmen yakalanmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2022). Türkiye'ye yönelen düzensiz göç hareketleri, menşe ülkeler ve göçmenlerin özellikleri dikkate alındığında heterojen bir yapıya dönüşerek yoğunlaşmaktadır.

Türkiye'de Suriyeli göçmenler sayısal olarak çoğunlukta olmasına rağmen Afganistan, Irak, İran ve Pakistan gibi ülkelerden gelen göçmenlerin sayısı da 300 binin üzerindedir (Erdoğan, 2017). Göç İdaresi Başkanlığı'nın yayınladığı verilere göre 2020 yılında 50.161, 2021 yılında 70.252 ve 2022 yılında 115.775 Afganistan uyruklu göçmen düzensiz göç kapsamında yakalanmıştır. Afganistan uyruklu göçmenler Türkiye'de düzensiz göç edenler arasında birinci sırada yer almaktadır. Afganistan'da var olan iç çatışma, terör, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, savaş gibi nedenler halkın daha güvenli ve insancıl bir yaşam için Türkiye'ye yönelmesine neden olmuştur. Türkiye, Afganistan uyruklu göçmenler için kimi zaman hedef ülke kimi zaman ise üçüncü bir ülkeye geçiş için transit ülke konumunda olmuştur.

Afganistan uyruklu göçmenlere ilişkin Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde; iç çatışma/ savaş/ terör, aile içi anlaşmazlık, eğitim imkânlarındaki sınırlılıklar, sağlık hizmetlerindeki yetersizlikler, işsizlik, insan hakları ihlalleri göç nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır. İlgili çalışmalar, Afganistan'daki yaşam koşullarının göç kararı almada etkili olduğunu, göç sürecinin zorluklarını, göç öncesi ve sonrasındaki yaşam koşullarını ortaya koymaktadır (Eryurt & Koç, 2017; Geyik Yıldırım, 2018; Mixed Migration Center [MMC], 2020; Buz vd., 2021). Genel olarak Afganistan'dan Türkiye'ye yönelen göçler, özel olarak da Afganistan uyruklu kadın göçmenlere ilişkin toplumsal cinsiyetin göç sürecini nasıl etkilediği ve farklılaştırdığına dair sınırlı saha çalışması bulunmaktadır (Reyes, 2003 ve Kofman, 2003' den aktaran Ünlütürk Ulutaş & Topaloğlu, 2023). Bu çalışma, göçte kadın olma hâlinin göç sürecini nasıl etkilediğini ve kadınların göç deneyimlerinin farklılığını ortaya koymak amacıyla yürütülen bir araştırma olup Trabzon'da yaşayan 20 Afganistan uyruklu kadın göçmenle yüz yüze derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilk kısmında göç ve kadın ilişkisi üzerinde durulduktan

¹ Daha önce Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) olan kurumun adı 29 Ekim 2021 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Göç İdaresi Başkanlığı olarak değişmiştir.

sonra Afganistan'da kadınların konumu ve hakları konusunda bilgiler verilip araştırmanın bulguları, literatür ışığında analiz edilmektedir.

Göç Sürecinde Kadın Olmak

1884 yılında Ravenstein' in "kadınların erkeklerden daha çok göçmen oldukları" tespitine karşın göçle ilgili çalışmalarda 1970'li yıllara kadar kadınlar, göç kararı alan erkeğe bağımlı kişiler olarak ele alınmıştır (Buz, 2007; Şeker & Uçan, 2016). Bu bağlamda 1970'li yıllara kadar yapılan göç çalışmaları cinsiyet körü olarak değerlendirilebilir (Ünlütürk Ulutaş & Kalfa, 2009). Kadınların göç sürecinde erkeğe bağlı ve aile içindeki konumlarına (eş, anne, genç kız) göre değerlendirilmesi birçok alanda olduğu gibi göç alanında da kadınların görünmezliğinin ve ikincilliğinin yansıması olarak görülebilir (Buz, 2007). 1970li yıllardan itibaren göçte kadınların durumlarını ve deneyimlerini ortaya koyan ve kadınların göçteki görünürlüğü artırılmaya yönelik çabalar söz konusu olmuştur. Bu süreçte göçmen kadınların kaynak ülkelerdeki görünmezliği ve erkek egemen sosyo-kültürel kalıplar üzerinde durulmuştur. Değişen toplumsal yapıyla birlikte 1980'li yıllarda göç hareketliliğinde kadınların sayısının arttığı görülmüş ve bu durum yürütülen çalışmalara yansımıştır. Kadın merkezli göç çalışmalarında; göçmen kadınların heterojen yapısı, iş piyasasındaki varlıkları, refaha katkıları ve artan siyasi faaliyetleri vurgulanmıştır (Ünlütürk Ulutaş & Kalfa, 2009). Göç sürecinden kadınların erkeklerden farklı etkilendiği ve göçün potansiyel tehlikelerine karşı daha savunmaz olduğu bilinen bir gerçektir. Kadınların göç sürecine dâhil olmaları çok eski bir geçmişe sahip olmasına karşın 2000'li yıllar itibariyle literatürde kadın göçmen/sığınmacı/mülteci sorunları ele alınmıştır (Freedman, 2015). Türkiye farklı zamanlarda farklı coğrafyalardan göç alan ülke olmasına karşın göçte kadınlarla ilgili çalışmalar, 2013 yılı ve sonrasında daha fazla yürütülmüştür (Baklacioğlu, 2017). Suriye iç savaşının etkisiyle Türkiye'ye yönelen kitlesel göçler ile göç sürecinde kadınların yaşadığı sorunlar görünür hâle gelmiş ve yapılan çalışmalarda kadınlara daha fazla odaklanılmıştır.

Göçe karar vermede kadınların kendine özgü nedenleri bulunmaktadır. Nitekim literatür incelendiğinde kadınların ekonomik nedenler, yoksulluk, evlilik anlaşmazlığı, yetersiz sağlık ve eğitim imkânları, sosyal alanlarda toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, savaş ve çatışma ortamı, şiddetin çeşitli türlerine maruz kalma gibi nedenlerden dolayı göç ettiği görülmektedir (Buz, 2007; Anker, 2002).

Tarihsel Süreçte Afganistan'da Kadınların Konumu ve Hakları

Afganistan çeşitli etnik ve dinî grupları içinde bulunduran kendine has bir toplumdur. Afganistan toplumundaki çeşitlilik ve siyasi iktidarlar toplumsal yaşamda kadınların sahip olduğu hakları da tarihsel süreç boyunca etkilemiştir. Afganistan'da toplumsal yaşamda kadınların varlığının kabulü ve sosyal haklara sahip olma durumları tarihsel süreçte farklılık göstermiştir. Afganistan'daki kadın hakları çeşitli dönemler içerisinde ele alınabilir:

Kral Amanullah Han dönemi (1919-1929) öncesinde Afganistan'da kadınların eğitim, çalışma, evlilik gibi sosyal haklarını belirleyen herhangi bir özel yasa bulunmamaktadır. Sadece 1880 yılında Abdüllrahman Han tarafından sözlü ferman şeklinde; eşi olmayan kadınlara evlenme-evlenmeme özgürlüğü, evlenilecek kişiyi seçme konusunda özerklik, evlenmede buluş çağında olma, kadınlara eşlerini denetleme ve gözetleme hakkı verilmiştir (Farhang, 2014; Dupree, 1999'dan aktaran Nezami, 2019). Kral Amanullah Han dönemi, kadın hakları konusunda ilk entelektüel adımların atıldığı dönem olmuştur. Bu dönemde Afganistan'da kadınların hakları gelenekselleştirilmiş kurallardan ziyade hukuk sisteminde tanımlanmıştır. Kral çeşitli emirlerle, Afganistan vatandaşlarının eşit haklara ve bireysel özgürlüklere sahip olduğunu ifade etmiştir. Kadınlar ilk defa bu dönemde eğitim almıştır. Kız çocukları, Masturat adındaki kız okullarında yetişkin kadınlar ise çeşitli meslek okullarında (aşçılık, terziilik, el sanatları gibi) eğitim almıştır.

Sosyal yaşam içerisinde kadınların giyimi hususunda çeşitli özgürlükler getirilmiş ve kadınların sosyal hayatta görünürlüğü desteklenmiştir (Hashimi, 2013). 1923 yılında kadınlar özel hayat (evlilik) konusunda eşini seçebilme hakkına yasal olarak sahip olmuştur. 1928 yılının sonlarına doğru ise evlilik yaşı 16 olarak belirlenmiş ve erkeklerin birden fazla evlilik yapması yasaklanmıştır. Kadınların sosyal hayatta daha aktif yer alması hususunda bu dönemde Kadınlar Birliği Sendikası kurulmuş ve ilk kadın gazetesi *Erşaddul Nisvan* (yol gösterici kadınlar) yayın hayatına başlamıştır. Kadınlar için özel hastane ve özel doğum merkezleri yine bu dönemde tesis edilmiştir (Naziri, 2011 ve Shadan, 2011' den aktaran Nezami, 2019). Söz konusu dönem katı geleneksel muhalif kesimin çeşitli karşı çıkışları ile sona ermiştir.

Habibullah Kelakani (1929) ve Nazir Şah (1929-1933) yönetimlerinde kadınların eğitim aldıkları kurumlar kapatılmıştır. Söz konusu yönetimlerin kadın hakları konusunda gerileme dönemi olduğu söylenebilir. Zahir Şah döneminde (1933-1973) kadınların eğitimine önem verilmiştir. Bu hususta kadınlara özel okullar açılmış, kadınlar ilk defa lise diplomasını bu dönemde almıştır. Kadınların eğitimi, sosyal hayatta yer almaları, siyasete girmeleri, kültürel faaliyetlerde yer almaları (tiyatro, skeç, radyo sunuculuğu gibi) konusunda oldukça önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde kadınların eğitim faaliyetleri büyük şehirlerle sınırlıydı (Hashimi, 2013).

Kadın hakları konusunda olumlu gelişmeler, Davud Han döneminde (1973-1978) de devam etmiştir. Bu dönemi okullaştırma ve kadınların eğitimine önem verilen bir dönem olarak tanımlayabiliriz. Bu dönemde kadınların eğitim sistemi içerisinde yer alması devletin stratejik planlamasının bir parçası olarak benimsenmiş ve ülkenin birçok yerinde kadınlara yönelik okullar açılmıştır. 1978-1992 tarihleri arasında Afganistan'da hâkim olan Komünist (Rus yanlıları/İşgali) dönemde kadınların konumunda çeşitli değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde küçük yaşta ve istemsiz evliliklerin gerçekleşmesini engelleyen yasalar, kadınların kamusal alanda çalışmasına olumlu bakış, kadınların ticari, siyasi ve sosyal faaliyette bulunmalarına ilişkin iyileştirmeler söz konusu olmuştur. Mücahitler dönemi (1992-1996), Afganistan toplumunda kadınların ikincilleştirildiği, pasif hâle getirildiği, toplumsal yaşamın birçok alanında görünürliğünün azaldığı bir dönem olmuştur. 1996-2001 tarihleri arasında Afganistan'da hâkim olan Taliban dönemi, toplumun varlığının sadece erkek olarak görüldüğü; kadının toplumsal yaşamın her alanında kısıtlandığı hatta yanında erkek olmadan dışarı bile çıkmasının mümkün olmadığı bir dönem olmuştur. Söz konusu dönemde kadınların her türlü sosyal hakları kısıtlanmış ve var olan sosyal hakları ellerinden alınmıştır. Bu dönemde kadınlara yönelik eğitim merkezleri kapatılmış ve kamusal alan kadınlara tamamen yasaklanmıştır. 2004 yılı itibarıyla Taliban yönetiminin son bulmasıyla Afganistan'da demokratik devlet anlayışının hâkim olduğu Yeni Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların konumunda farklılıklar söz konusu olmuştur. 2004 yılında imzalanıp 2005 yılında yürürlüğe giren anayasayla kadınlar eğitim, sağlık ve siyaset alanında çeşitli haklara sahip olmuşlardır. Eğitim, istihdam ve sağlık imkânlarına erişim konusundaki kısıtlamaların kaldırılmasıyla birlikte kadınlar kamusal alanda görünür olmaya başlamıştır. Kadınların bu dönemde siyasette yer almaya başlamaları da söz konusu olmuştur (Nezami, 2019; Hashimi, 2013). 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirmesiyle birlikte kadınların eğitim, istihdam, sağlık imkânlarına erişimine ilişkin kısıtlamaların arttığını ve kamusal alanda kadınların görünürliğünün azaldığını söyleyebiliriz.

Afganistan toplumunda tarihsel süreç içerisinde siyasi iktidarlara bağlı olarak kadınların toplumdaki konularının değiştiği görülmektedir. Bazı dönemlerde kadınların konumu ve haklarına ilişkin iyileştirmeler ve yasal düzenlemeler yapılmış olsa da tarihsel süreçte Afganistanlı kadınların toplumda ikincil olarak görüldüğünü ve birçok temel insan hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakıldığını söyleyebiliriz.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma deseniyle planlanmıştır. Nitel araştırma, katılımcıların sosyal dünyalarındaki olgulara (eylem, karar, inanç, değer vb.) yükledikleri anlamları anlamaya yönelik doğalcı ve yorumlayıcı bir yaklaşımdır (Snape & Spencer, 2003).

Niteliksel bir çalışma sosyal ya da insanla ilgili bir problemi anlamaya çalışan, doğal bir ortamda yapılan, katılımcıların düşüncelerine detaylı yer verilen, karmaşık olarak bütüncül bir resmi ortaya koymayı gerektiren bir süreçtir (Creswell, 2016). Nitel araştırmalar, araştırmaya katılan bireylerin, araştırma konusu olgu veya olayla ilgili algılarının ve deneyimlerinin belirlenmesini ve ortaya konulmasını sağlamaktadır (Gürbüz & Şahin, 2018). Bu doğrultuda söz konusu çalışmada nitel araştırma modeli, katılımcıların anlatılarını betimlemek için kullanılmıştır.

Araştırma, nitel araştırma türlerinden fenomenoloji çalışması olarak planlanmıştır. Fenomenolojik araştırma bir olguyu, yaşayanların gözünden bakarak anlamaya çalışmaktadır (Patton, 2014). Bu çalışmada, farklı motivasyonlarla Trabzon'a gelen farklı statülere sahip olan Afganistan uyruklu kadın göçmenlerin durumunun ortaya konulması ve görüşmeler aracılığıyla katılımcıların içinde buldukları koşulları nasıl anlamlandırdıkları, gündelik yaşam içerisinde yerel toplum ile olan iletişim biçimleri, bu ilişkilerini nasıl düzenledikleriyle ilgili detaylı bilgilere ulaşılması hedeflenmiştir.

Araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Afganistanlı kadınların göç öncesi durumları ve göç etme nedenleri nelerdir?
2. Kadınların Afganistan'dan göç süreci nasıl gerçekleşmiştir?
3. Kadınların göç sonrasındaki deneyimleri nelerdir?
4. Kadınların gündelik yaşamlarında, diğer kadınlarla ilişkilerinde göç sonrasında neler değişmiştir?
5. Toplumsal cinsiyet rolleri ve kabulleri göç sürecinde nasıl bir değişim geçirmiştir?

Özneler

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış ve öznelere bu çerçevede ulaşılmıştır. Patton'ın (2014) da ifade ettiği gibi nitel araştırmalarda amaçlı örnekleme yaygın kullanılmaktadır. Veri toplama sürecinde göçmenlere araştırma hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya katılmaya gönüllü olanlarla görüşülmüştür. Tüm katılımcılar araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Araştırma kapsamında veriler doygunluk noktasına gelene kadar 20 Afganistan uyruklu kadın göçmen ile görüşme gerçekleştirilmiş ve ardından görüşmeler sonlandırılmıştır. Göçmenlerin 18 yaş üstü yetişkin olmaları ve Afganistan'da yaşamış olmaları çalışmaya dâhil olma koşulu olarak belirlenmiştir.

Tablo 1

Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Çalışma Durumu	Çocuk Sayısı	Türkçe Bilme Durumu	Trabzon'da Yaşama Süresi (yıl)	Etnik Grup
K1	29	Evli	Okur yazar değil	Çalışmıyor	2	Çok az	6	Peştun
K2	33	Evli	Orta okul	Çalışmıyor	2	Orta seviye	7	Hazara

K3	28	Evli	Orta okul	Çalışmıyor	4	Çok az	5	Tacik
K4	45	Boşanmış	Okur yazar değil	Tuhafiyeye	7	Çok az	4	Peştun
K5	32	Evli	Okur yazar değil	Çalışmıyor	4	Çok az	5	Peştun
K6	33	Boşanmış	İlk okul	Çalışmıyor	1	Çok az	1	Tacik
K7	34	Evli	Orta okul	Çalışmıyor	3	Çok az	3	Tacik
K8	19	Evli	İlk okul	Çalışmıyor	1	Orta Seviye	1	Özbek
K9	55	Boşanmış	Okur yazar değil	Çalışmıyor	1	Çok az	5	Tacik
K10	38	Evli	Okur yazar değil	Çalışmıyor	6	Çok az	5	Tacik
K11	22	Bekar	Orta okul	Çalışmıyor	0	İyi seviye	4	Hazara
K12	27	Evli	Orta okul	Terzi	1	Orta Seviye	7	Özbek
K13	28	Evli	Orta okul	Çalışmıyor	2	Çok az	5	Tacik
K14	38	Evli	İlk okul	Çalışmıyor	6	İyi seviye	7	Peştun
K15	53	Bekar	Üniversite	Çalışmıyor	0	Orta seviye	2	Hazara
K16	32	Evli	Okur yazar değil	Çalışmıyor	4	Çok az	6	Tacik
K17	37	Evli		Çalışmıyor	3	İyi Seviye	4	Peştun
K18	65	Boşanmış	Okur yazar değil	Çalışmıyor	4	Bilmiyor	5	Tacik
K19	37	Evli	İlk okul	Çalışmıyor	3	Çok az	5	Tacik
K20	32	Evli	Okur yazar değil	Çalışmıyor	4	Çok az	5	Tacik

Veri Toplama Süreci

Araştırmada araştırmacılar tarafından derinlemesine görüşme formu aracılığıyla veri toplanmıştır. Görüşme formunun oluşturulmasında ilgili literatür incelenmiş ve alanda çalışan akademisyenlerin görüşleri alınmıştır. Derinlemesine görüşme formu ile ilk olarak 5 pilot görüşme gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşmelerden elde edilen geri bildirimlerle form üzerinde gerekli değişiklikler yapılmıştır.

Afganistan uyruklu kadın göçmenlere sosyo-demografik özellikleri, Afganistan'da bir kadın olarak yaşam koşulları, Afganistan'dan ayrılma süreci, göç yolculuğu sürecindeki deneyimleri, Trabzon'daki yaşamı, göç ettikten sonra değişen durumlar, Afganistanlı bir kadını diğer göçmen kadınlarla ve yerel toplum üyesi kadınlarla benzer ve farklı kılan özellikler, şiddet deneyimi yaşanıp yaşanmadığına dair sorular yöneltilmiştir.

Görüşmeler, 2022 yılı Kasım ayında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin ikisi göçmenlerin iş yerinde, 18'i ise yaşadıkları evde kadın tercümanlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin uzunluğu 70-135 dakika arasında değişmektedir.

Görüşmeler sorumlu yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında katılımcının bilgi ve onayı dâhilinde ses kaydı alınmıştır. Tüm katılımcılar, ses kaydı alınmasına onay vermiştir. Görüşmelere ilişkin ses kayıtları araştırmacılar tarafından dinlenerek deşifre edilmiş ve yazılı metne dönüştürülmüştür.

Veri Analizi

Verilerin analizinde ilk olarak araştırmaya katılan kadınların tüm ses kayıtlarının dökümü yapılarak metin hâline getirilmiş ve araştırmacılar tarafından birkaç defa okunmuştur. Her bir katılımcının ses kayıt dökümü için harcanan süre asgari 60 dakika azami 135 dakikadır. Metin haline getirilen öznelerin anlatıları kavramsallaştırılarak kodlar oluşturulmuş ve benzer kodlar bir araya getirilerek temalar ortaya konulmuştur. Kod ve temaların belirlenmesinde; literatür bilgisi, veri toplama araçları ve katılımcıların anlatıları temel belirleyici olmuştur.

Araştırmanın analizinde süreci kolaylaştırmak için niteliksel analiz programlarından biri olan MAXQDA 12 programı kullanılmıştır. Yazarlar MAXQDA 12 programına yükledikleri görüşme dökümlerini uzlaşya dayalı bir biçimde kodlamışlardır. Bundan dolayı bağımsız kodlayıcılar olarak değerlendirilmemiş ve kodlayıcılar arasındaki benzerliği ortaya koymaya yönelik bir test yapılmamıştır.

Etik Hassasiyetler

Bu araştırmaya katılan öznelerin gizliliğini korumak adına kadın göçmenlerin gerçek isimleri K1, K2, K3 şeklinde anonimleştirilmiştir. Öznelerin tanınmasına neden olacak herhangi bir kişisel özelliğine yer verilmemiştir. Araştırma boyunca tercümandan yararlanılmıştır. Bu araştırmaya katılmaları sonucunda herhangi bir yarar ya da katılmama sonucunda herhangi bir zarar görmeyecekleri ifade edilmiştir. Öznelerin istedikleri zaman herhangi bir neden belirtmeden görüşmeyi bitirebilecekleri ve araştırmaya katılmaktan vazgeçebilecekleri anlatılmıştır. Görüşme gerçekleşmeden önce, öznelere araştırma hakkında bilgi verilmiş, kabul etmeleri halinde ses kaydı alınacağı söylenmiş ve bilgilendirilmiş onam formu imzalatılmıştır. Ses kayıtları, kilitli bir odada ve şifreli bilgisayarlarda tutulmuştur. Ses kayıtları bizzat araştırmacılar tarafından deşifre edilmiştir. Araştırma için 30.09.2022 tarihli ve E-35853172-900-00002424748 sayılı Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan gerekli izin alınmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Bu çalışma sonucunda 5 tema ortaya çıkmıştır. Bunlar; 1) Afganistan'da yaşama ilişkin görüşler, 2) Göçmenlik sürecine ilişkin görüşler, 3) Göç ettikten sonra değişen durumlar, 4) Afganistan uyruklu göçmen kadınların kadınlarla iletişimi ve 5) Şiddet deneyimidir.

Afganistan'da Yaşama İlişkin Görüşler

Afganistan uyruklu kadın göçmenlerin ülkelerindeki yaşam koşullarının öneminden hareketle Afganistan'daki yaşamlarından söz etmeleri istenmiştir. Kadın göçmenlerin anlatıları irdelendiğinde Afganistan'da kadınların; özgürlüklerinin olmaması, eğitim hakkının bulunmaması, küçük yaşta evlenme, kamusal alanda yer almama, şiddete maruz kalma gibi koşullar içinde oldukları görülmüştür. Bu koşullar içinde bulunan Afganistan uyruklu kadınların can güvenliği, ekonomik sorunlar, sağlık imkânları ve İran'da ayrımcılığa uğrama gibi nedenlerle ülkelerinden ayrılmaya karar verdikleri görülmüştür.

Afganistan'ın toplumu ataerkil bir toplum olduğu için, kadınların özgürlükleri sürekli kısıtlanıyor. (K10)

Ben Afganistan'daki tüm kadınların hayatını bilmiyorum ama tahminimde kadınlar çok çaresiz ve özgürlüğü olmayan bir varlıktır. Ben kendi hayatım üzerinden sayabilirim ve söyleyebilirim. Ben kadın olarak baba evimde hem baba hem de ablalarım tarafından hiç özgürlüğüm yoktu derse gitme iznim yoktu dışarıya tek başıma çıkamazdım. (K6)

Afganistan'da kadın olarak yaşamayı sürebilmek için, en temel haklarını unutmam gerekiyor. Çünkü bu haklar yazılmamış o belli olmayan kurallar ile toplumun bir kesimi tarafından sen daha doğmadan senin elinden alınıyor. (K18)

Afganistan'da kadınlar dışarıya bir erkek olmadan çıkamıyorlar, çalışmıyorlar özgürlüğü yok seçme hakkı yok. (K1)

Afganistan, ataerkil toplum yapısının baskın olduğu bir ülkedir. Bu toplumsal yapı içerisinde kadınlar hem kamusal hem de özel alanda değersiz olarak görülmektedir. Bu da kadınların eğitim, sağlık, istihdam, sosyal yaşama katılmadan mahrum bırakılmasına neden olmaktadır (Moshtaq, 2019). Ataerkil toplumsal yapı içerisinde bulunan Afganistanlı kadınlar birçok sosyal haktan mahrum bırakılmanın yanında erken yaşta evlilik ve evlilik kararında pasifleştirilmektedir. Katılımcıların anlatıları Afganistan'da ataerkil yapının evlilik sürecindeki etkisini göstermektedir.

Ben 12 yaşındayken nişanlandım, 14 yaşındayken evlendim, o küçük yaşla hayat, evlilik hakkında hiç bir bilgi sahibi değildim, ama baba ve erkek kardeşlerim baskılarıyla evlenmek zorunda kaldım, çocukluğu ve gençliğimi yaşamadan bir baktım ki hayatta olgun bir kadının rolünü oynamaya başladım, 16 yaşındayken çocuğum dünyaya geldi, sanki bütün ömrüm hapiste geçmiş gibi his ediyorum, düşünün eğer evlenmeseydim okula gidip derslerimi devam edebilirdim, belki o zaman sosyal ve ekonomi olarak da toplum da daha farklı bir yere sahip olabilecektim. Ne yazık ki Afganistan'da kadınlar hayallerini çok ama çok zor gerçekleştirebiliyorlar. (K3)

Literatür incelendiğinde kadınların güvenlik, ekonomik gerekçeler, daha iyi yaşam koşulları, cinsiyet temelli ayrımlar, yetersiz eğitim, şiddet, özgürlüklerinin kısıtlanması gibi çeşitli sebeplerle göç kararı aldıkları görülmektedir (Akseer, 2014; Buz, 2007; Anker, 2002; Freedman, 2016; Glenn, 2002). Katılımcıların anlatıları ilgili literatürle uyumaktadır.

Eşim beni sürekli döverdi, ben sürekli intihar etmeyi düşünüyordum. (K18)

Çocuğum hasta orada tedavisi için doktor bulamadık, o yüzden Afganistan'dan göç ettik. (K3)

Afganistan'da her gün son günümüzmüş gibi evden çıkardık ve canlı geleceğimizden emin değildik. Bu nedenle eşimle beraber çocuklarımızın geleceği için göç etmeyi karar verdik. (K20)

Afganistan'dan Türkiye'ye göç yollarında İran önemli bir etkiye sahiptir. Türkiye'nin Afganistan'la sınırının olmamasından dolayı göçmenler İran sınırından Türkiye'ye gelmektedirler. İran'daki yaşam koşullarının göçmenlerin Türkiye'ye yönelmesinde etkisi bulunmaktadır. İran'daki yaşam koşullarına ilişkin katılımcıların anlatıları şunlardır:

Afganistan'dan başka bir aileyle beraber İran'a gittik.....İran'da zaman zaman ırkçılığa ve ayrımcılığa maruz kalıyorduk. (K7)

Afganistan'da savaş nedeniyle ailem Pakistan göç etmişler, ben Pakistan'da doğdum büyüdüm, orada evlendim, eşimin ailesi İran'da yaşıyordu sonra İran'a yasal yollardan gittik 15 yıl İran'da yaşadık, İran'dayken halk tarafından çok ırkçılığa maruz kalıyorduk, İran devleti de bizimle ikinci sınıf insan muamelesi yapıyordu, oradaki Afganistanlı mültecilerin çocukları okula alınmıyor, devlet tarafından yasak, kayınpederimi İranlılar dövmüştü. (K19)

Afganistan'dan gerçekleşen göçlerde İran İslam Cumhuriyeti'nin göçmenlere uğradığı ayrımcılığın da etkisi bulunmaktadır (Alakuş & Uzan, 2020). Afganistanlı kadınların anlatıları incelendiğinde İran'da çeşitli ayrımcılık türlerine ve şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. İran'ın Afganistanlı göçmenleri çeşitli sosyal haklardan mahrum bırakması ve toplum içerisinde sosyal dışlanma deneyimlerinin göçmenlerin Türkiye'ye yönelmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Göçmenlik Sürecine İlişkin Görüşler

Afganistan uyruklu kadın göçmenlerin göç sürecindeki deneyimlerinin göçte farklılaşan kadın deneyimlerini görme ve ortaya koyma açısından önemli olduğu düşünülmüştür. Kadın göçmenlerin göç yolculuğuna dair anlatıları irdelendiğinde; göç sürecinde coğrafi koşullar, taciz/şiddet görme, koşulların kötü olması gibi çeşitli zorluklarla karşılaştığı görülmüştür. Göç yolculuğunun daha çok eş, kardeş veya çocuklarla gerçekleştiği ifade edilmiştir. Göç deneyiminde kadın olmaya ilişkin görüşlerde katılımcıların çoğu kadın olarak koşullarla başa çıkamadığını (13), 4 katılımcı ise kadın olarak başaramadığını ifade etmiştir.

İran'dan 15 saat yemek ve su olmadan yürüdük. Susuzluktan yolda ve çölde kendiliğinden yetişen sebzelerden yedik. (K2)

Afganistan'dan İran'a gittik yaklaşık 25 gün yoldaydık. (K5)

Orada uzun yoldan sonra kaçakçıların bir barınma yeri vardı çok pis ve dar bir mekândı. Az bir yemek verilirdi. 10 gün orada kaldık neden beklediğimizi bilmiyorduk. (K2)

Afganistan'dan başlayan göç yolculuğunun en temel insani ihtiyaç olan beslenme, barınma gibi imkânlardan yoksun ve uzun süreli yürümek gibi olumsuz koşulları barındırdığını görüşmecilerin anlatıları ortaya koymaktadır. Afganistan'dan İran'a yolculuk yapan bir katılımcının İran'a geçme sürecinde güvenlik güçleri tarafından şiddete maruz kaldığını ifade etmesi, Afganistanlı göçmenlerin İran'da ayrımcılığa maruz bırakıldığını göstermektedir.

...bizimle beraber tek başına kız vardı ve morali çok kötüydü, stresli ve düşünceliydi kim bilir belki gurubumuzdan ya da daha önce taciz veya tecavüze uğramıştı. (K6)

Türkiye'ye gelirken yolda kaçakçılar bana çok kötü sözler söyledi. (K16)

Eşim benimle olmasaydı Afganistan'dan gelmezdim çünkü kaçak yollar yalnız bir kadın için çok zor ve tehlikelidir. (K5)

Yanımızda erkek olsaydı daha iyi olurdu ama hayatınız kötüyse ve derdiniz ve acınız büyükse tek başına da çıkarsın ve o macerayı yaşarsın. Ben tek başıma ve kızımınla yola çıktım. (K6)

Eşim kaçakçı ile anlaşarak akşam yola çıktık o zaman ben 5 aylık hamileydim. (K8)

Göç sürecinde ve deneyimlerinde cinsiyet farklılığı önemli bir durumdur. Göç eden kadınlar, göç eden erkeklere göre göçün getirdiği potansiyel tehlikeler ve özellikle şiddet bağlamında daha dezavantajlıdır (Marchand, 2008). Kaynak ülkedeki cinsiyet rolleri, kadınların hareket etme özgürlüğünü kısıtlayabilmekte ve yanlarında bir erkek olmadan göç sürecine dâhil olmalarına engel olmaktadır (Freedman, 2015). Kadın göçmenlerle ilgili literatür de göç süreçlerinde kadınların erkeğe bağımlı bir özne olarak görüldüğünü, kararlarda etkisiz bırakıldığını ve göç süreçlerinde erkeklere göre daha dezavantajlı olduklarını ortaya koymaktadır (Buz, 2007; Demirbaş & Bekaroğlu, 2013; Şeker & Uçan2016).

Göç Ettikten Sonra Değişen Durumlar

Göç süreci tamamlandıktan sonra hedef ülkedeki koşulların göçmenler için önemli olduğu görülmektedir. Göç ettikten sonraki yaşamın göçmen kadınlar için nasıl değiştiğinin ortaya konulması için göç sonrası değişen durumlarına ilişkin deneyimleri öğrenilmiştir. Afganistan uyruklu kadın sığınmacıların anlatıları incelendiğinde göç sonrasında huzursuz ev ortamı (10), can korkusunun olmaması (10), ekonomik sorunlar ve emek sömürsü (9) çocukların okuması (5), eşin iyi davranması (5), özgür olma (4), denklik sorunu (1), maddi rahatlık (1) gibi yaşamlarında hem olumlu hem de olumsuz değişimler gerçekleştiği görülmüştür.

“Afganistan'da pek özgür değildim dışarıya tek başıma çıkamazdım ama şimdi bir engel olmadan dışarıya çıkarım çocuklarımı alır gezdiririm.” (K1)

Türkiye toplumunun komşu ülkelere göre daha seküler bir yaşam sunmasından dolayı Afganistan'da birçok açıdan baskı altında olan ya da baskı altında hisseden kadınlar ülkemizde kendilerini özgür hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Benim için burada hayatım çok iyi, can güvenliğimiz var. (K18)

Buradaki hayatımdan memnunum çünkü çocuklarım okula gidiyorlar. (K16)

Eşimin davranışından memnunum ve daha öncekinden daha iyi. (K2)

Eşim çalışıyor düzenli olarak belli bir geliri var. Bende bebeğime bakarım. Mutluyuz burada. (K8)

Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin geldikleri ülkeden daha iyi koşullarda olması, kadınların göç sonrası yaşamlarından memnun olmalarını sağlamıştır. Ayrıca can güvenliği sorununun ortadan kalkmış olması da görüşmecilerin yaşam koşullarından memnun olmalarını sağlamıştır.

Diplomam var okudum ve tecrübem var ama bunlar burada hepsi bir hiçtir. Bütün yeteneklerim yok oldu. (K15)

Göç sonrası hayat değişti ve ona göre hayat şartları da değişti burada eşim bel fitiği olmasına rağmen zor işlerde ve mesaisi uzun olan işlerde çalışıyor ama karşılığında az para alır. Bu nedenle sürekli stresli, öfkeli ve sabırsızdır. Ev içinde bir neşe ve mutluluğu uzun zamandır görmüyoruz bun yerine tartışma kavgası ve çocuklara kötü davranışlar var. Samimiyet ve sıcaklık yok ve bunlar psikolojimizi de ister istemez etkiler. (K20)

Türkiye'ye geldikten sonra hayat şartları zorlaştı iş zorluğu olur ister istemez gelir az olur ve hayat şartlarımızı yerine getiremiyoruz. (K2)

Afganistan uyruklu göçmenlerin Türkiye'de uluslararası koruma kapsamında olmasından dolayı istihdama erişim konusunda çeşitli sınırlılıklarla karşılaşmaları söz konusu olmaktadır. Ayrıca Afganistan'da eğitim imkânlarına erişememenin verdiği olumsuzluklarla birlikte vasıf gerektirmeyen iş gücü piyasasında yer alınmakta ve statülerinin belirsizliğinden kaynaklı olarak sömürüye açık bir duruma gelmektedirler. Yaşamlarındaki zorlukların yanında Atlıhan'a (2019) göre Afganistan uyruklu göçmenler, ülkelerini terk ederken mezun oldukları ya da devam ettikleri eğitim kademesine dair resmî belgeleri yanlarına alamadıklarından Türkiye'deki eğitim kurumlarından denklik almada zorluk yaşamaktadır ve çoğu zaman bu koşullardan dolayı eğitimlerine devam edememektedir.

Afganistanlı Göçmen Kadınların Kadınlarla İletişimi

Afganistan uyruklu kadın göçmenlerin diğer kadınlarla (yerel toplum üyesi ve diğer göçmen kadınlar) ilişkilerinin ortaya konulmasının çalışma açısından önemli olduğu düşünülmüştür. Bu kapsamda kadın göçmenlerin anlatıları incelendiğinde yerel toplum üyesi kadınlarla olan iletişim ve diğer göçmen kadınlarla ilişkiler hususunda farklılıklar olduğu görülmüştür. Afganistan uyruklu kadın göçmenlerin yerel toplum üyesi kadınlarla ilişkisine dair anlatıları incelendiğinde; özgürlük, çalışma hayatında olma, eğitim hakkı, bilinçli olma ve kültürel benzerlik konularında karşılaştırmalar yaptıkları görülmüştür. Söz konusu durumlarda kendilerini yerel toplum üyesi kadınlardan daha dezavantajlı olarak tanımlamaktadırlar. Afganistan uyruklu kadın göçmenlerin diğer kadın göçmenlerle ilişkisine dair anlatıları incelendiğinde; göçmen olma durumları, iletişim olmaması, imkânlarla erişim ve ekonomik katkılarının olmaması gibi durumlarla ilişkili konuya yaklaştıkları görülmektedir.

Bence Türkiye'de kadınlar Afganistanlı kadınlara göre daha özgürler. (K3)

Türkiye'de kadınlar farklı sektörde çalışabilirler ama Afgan kadınlarında bu özellikler yoktur. Afgan kadınları canlı kalmak için yaşıyorlar yaşamak için değil. Özgürlük, Arzu,

Rüya, Hayal ... nedir diye anlamazlar. Türkiye'de kızlar 18 yaş altı evlendirilmiyor mesele, kızlar okuyup kendi hayatı için çabalar ve kendi hayatını planlar. (K20)

Türkiye' de kadınlar daha bilinçlidir. (K16)

Türkiye toplumunun kadınlara sunduğu yaşam ve sosyal haklara (eğitim, sağlık, istihdam, evlilik vs.) ilişkin koşulların Afganistan toplumunun kadınlara sunduğu haklardan daha iyi ve daha eşitlikçi olmasından dolayı; Afganistan vatandaşı kadın göçmenler kendilerini yerel toplumdan daha dezavantajlı olarak tanımlamaktadırlar. Afganistan'da gelenekselleşmiş katı ataerkil yapının kadınların yanlarında bir erkek olmadan evin dışına çıkmasına bile izin vermemesinden dolayı kadınlar özgürlüklerinden uzak bir yaşam içerisinde var olmuşlardır. Ülkelerindeki koşullarla tanımladıkları kadın olgusunu Türkiye vatandaşları kadınlarla birlikte değerlendirdiklerinde Türkiye'deki kadınları özgür olarak tanımlamaktadırlar.

“Ben hem İran'da hem Türkiye'de yaşadım, Türkiye'deki kadınlar gündelik yaşayışlarına göre bize çok yakındır, örneğin kültür, yaptıkları ibadet, başörtüsü vb. Bu açıdan kendimi burada daha rahat hissediyorum.” (K7)

Afganistan toplumu gerek dinî gerek ise etnik olarak çeşitli toplumsal gruplardan oluşmaktadır. Bundan dolayı her birey, mensubu olduğu grubun özelliklerine göre yaşadığı ülkeyle benzerlik kurabilmektedir. Türkiye'deki kadınlarla dinî benzerlik olduğunu belirten kadın katılımcı Sunnî inanişâ bağlı etnik olarak Tacik bir kadın olduğunu ifade etmiştir. Bu katılımcının nüfusunun çoğunluğunu Şiiilerin oluşturduğu İran toplumundaki kadınla değil de nüfusun çoğunluğunun Sunnî olduğu Türkiye'de yaşayan kadın ile dinî açıdan benzerlik kurduğu söylenebilir.

Afganistan uyruklu göçmenlerin Türkiye vatandaşlarını kültürel ve dinsel açıdan kendilerine yakın hissetmesinde Türkiye'deki büyük çoğunluğun Sunnî olmasının önemli bir etken olduğunu orta koyan çalışmalar bulunmaktadır (Geyik Yıldırım, 2018).

Herhangi bir fark yok zaten hepsi mülteci, yabancı bir ülkede yaşıyoruz. (K17)

Trabzon'da farklı ülkelere gelen göçmenler vardır. Bu nedenle farklı kültürler, farklı diller, farklı yemek kültürü ve farklı ortamlar oluşuyor bence herkes kendi köşesinde ve kendi başında göçmenler arasında pek kaynaşma yoktur. (K2)

Bence Afganistanlı kadınlar burada diğer sığınmacı kadınlara göre ekonomide katkısı daha fazla. (K18)

Trabzon'da benim fark ettiğim ve gördüğüm; Suriyeliler diğer göçmenlere göre devlet imkânlarına erişebilirlik açısından daha etkin ama Afganlar ikinci derecede. (K20)

Göç sürecinde kadınların bireysel olarak farklı deneyimleri olsa da deneyimledikleri olguların (kötü koşullar, şiddet, can güvenliği vb.) benzer olmasından dolayı Afganistan vatandaşı kadın göçmenlerin diğer kadın göçmenlerle göç süreci ve başka bir ülkede yaşam inşa etme hususunda benzerlikler hissettiği söylenebilir. Bu benzerliğin yanında dil, kültür, yaşam pratiğinin farklılığından kaynaklı olarak sosyal yaşamda bütünleşmeden ziyade her grubun kendi içinde sosyal ağlar kurduğu söylenebilir. Afganistanlı kadın göçmenlerin Türkiye toplumunda sahip oldukları statü ile Suriyeli göçmenlerin sahip olduğu statü farklıdır. Statü farklılığı göçmenlerin sahip olduğu hak ve hizmetleri doğrudan belirlediği için önemlidir. Türkiye'de Afganistanlılar uluslararası koruma statüsüne, Suriye vatandaşları ise geçici koruma statüsüne sahiptirler. Alakuş ve Uzan' a (2020) göre uluslararası koruma statüsüne sahip göçmenler, geçici koruma statüsüne sahip göçmenlere göre daha az kaynak ve olanağa sahiptir. Bundan dolayı da temel hak ve hizmetlere erişimde ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar.

Kadınların Şiddet Deneyimi

Afganistan uyruklu kadın göçmenlerin göç öncesi, sırası ve sonrasına ilişkin şiddet deneyimine ilişkin anlatıları incelendiğinde kadınların fiziksel şiddet (5), cinsel şiddet (1), psikolojik şiddet (1) ve ekonomik şiddet (1) yaşadığı ortaya çıkmıştır. Kadınların yarısı (10 katılımcı) ise şiddet görmediğini belirtmiştir.

Hayır, yolda herhangi bir şiddetle karşılaşmadım. (K18)

Evet, bence bizim kadınlar sürekli şiddete maruz kaldılar ekonomik şiddet, duygu şiddet, sosyal şiddet ve cinsiyet şiddetine maruz kaldılar. (K20)

Eşinin benimle konuşmuyor olması psikolojik şiddettir. Türkiye'ye geldikten sonra belli bir süre konuşmadı benimle. (K12)

Kadınlar hem göç sürecinde hem de sonrasında çeşitli istismar, sömürü ve şiddet türlerine maruz kalmaktadır (Freedman, 2016). Kadınların göç sürecinde yalnız olmaları da onların fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalma riskini arttırmaktadır (Buz, 2007). Göçle birlikte değişen yaşamlarında kadınların eşlerinden gördükleri muameleyi şiddet olarak tanımlayabilmesi çoğunlukla belirli bir zamandan sonra gerçekleşmektedir. Şiddetin fark edilmesi ve adının konulması süreci her şiddet türü için aynı şekilde işlememektedir. Fiziksel ve sözel şiddeti tanımlama / kabullenme süreci daha kısa sürerken; psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddeti tanımlamak/ kabullenmek daha uzun sürebilmektedir. Özellikle geldikleri ülkelerdeki kültürel örüntüler ve ataerkil yapıyla yaşadıkları durumları 'normal' olarak algılayan kadınlar hakareti, ihtiyaçlarının karşılanmamasını ve psikolojik baskı kurmayı şiddet olarak tanımlamakta zorlanmaktadır (Kalem Sili, 2017). Katılımcıların yarısının şiddete maruz kalmadıklarını ifade etmelerinin şiddeti tanımlama/ kabullenme sürecinin zor olması ve geldikleri ülkelerdeki katı ataerkil yapının birçok şiddet türünü meşru kılmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Sonuç

Afganistan'dan Türkiye'ye yönelen göç hareketi, bu çalışmada toplumsal cinsiyet bağlamında irdelenmiştir. Çalışmada can güvenliği, İran'da ayrımcılığa uğrama, ekonomik sorunlar ve sağlık imkânları gibi faktörlere ek olarak Afganistan toplumunda kadın olarak yaşamının zorluklarının katılımcıların göç kararı almasında etkili olduğu görülmüştür. Katılımcıların Afganistan'daki yaşamlarına ilişkin anlatıları (özgürlük, eğitim hakkı, küçük yaşta evlenme, kamusal alanda yer alamama, şiddet) Afganistan toplumunda kadınların ataerkil bir sistem içerisinde var olduğunu göstermektedir. Katılımcıların anlatıları incelendiğinde Afganistan'da kadın haklarına ilişkin var olan sınırlı yasal düzenlemeler ve toplumsal bakışa ilişkin literatürle uyumlu sonuçlar ortaya çıkmıştır. Afganistan'da var olan etnik ve dinî çeşitliliğe Trabzon'da görüşülen katılımcılarda da rastlanılmıştır. Farklı etnik ve dinî kimliklere sahip kadın katılımcıların göç sürecini benzer zorluklarla tamamladıkları görülmüştür.

Göç sürecinde toplumsal cinsiyetin karşılaşılan güçlükleri etkilediği görülmüştür. Katılımcılar, göçe genel olarak yanlarında bir erkekle katıldıklarını ve yanlarında bir erkek olmadan yolculuk yapmanın kendileri için çok daha zorlayıcı olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumun göçte kadınların çeşitli zorluk ve tehlikeler karşısında özellikle taciz ve tecavüz gibi durumlarda diğer göçmenlere göre kırılma noktalarını arttırdığı düşünülmektedir.

Çalışmada toplumsal cinsiyete ilişkin kabullerin ve pratiklerin göç sonrasında yeniden inşa edildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Afganistan'daki katı toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentilerinin göç sonrasında bir nebze de olsa kırıldığı görülmüştür. Kadınların Afganistan'daki yaşamlarına kıyasla Trabzon'daki yaşamlarında kendilerini daha özgür hissettikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Ataerkil yapının katılığının göç edilen yerde aynı şekilde olmamasının kadının yaşamına çeşitli özgürlükler getirdiği söylenebilir. Afganistan uyruklu kadın göçmenlerin diğer kadın göçmenlerle

Canlı, M. & Buz, S. (2024). Trabzon'da yaşayan Afganistan uyruklu kadın göçmenlerin gündelik yaşamları, *Mavi Atlas*, 12(1), 24-39.

ilişkisinde göçmenliği deneyimleme konusunda benzerlikler ve imkânlara erişim hususunda da farklılıklar deneyimlediği görülmüştür. Yerel toplum üyesi kadınlarla sosyal hak ve özgürlükler konusunda çok miktarda farklılık, dinsel öğeler üzerinden ise benzerlikler kurdukları görülmüştür.

Kaynakça

- Akseer, T. (2014). A view from the Afghan diaspora. *Forced Migration Review*, (46), 30-31.
<https://www.fmreview.org/afghanistan/akseer>
- Alakuş, E. & Uzan, Y. (2020). İnsan ticaretine konu olma potansiyeli bakımından Türkiye'nin Afgan düzensiz göçmen gerçeği. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 92-117.
<https://gam.gov.tr/files/11-5.pdf>
- Anker, E. D. (2002). Refugee law, gender and the human rights paradigm. *Harvard Human Rights Journal*, (15), 133-154.
<https://journals.law.harvard.edu/hrj/wpcontent/uploads/sites/83/2020/06/15HHRJ133-Anker.pdf>
- Atlıhan, A. M. (2019). *Göçmen öğrencilerin okul örgütüne uyumunda öğretmen ve okul yöneticilerinin rolleri*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Bilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans Projesi
<https://gcris.pau.edu.tr/bitstream/11499/3250/1/müeatlıhan.pdf>
- Baklacioğlu, N. Ö. (2017). Gendering migration across Euro-Mediterranean borders: Syrian refugee women on the way to Europe. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, 4(2), 75-101. <https://doi.org/10.26513/toecd.351439>
- Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: Feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 37-50.
- Buz, S., Canlı, M. & Aygüler, E. (2021). *Trabzon'da yaşayan Afgan sığınmacıların profili ve gereksinimleri*. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri, beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Siyasal Yayınları.
- Demirbaş, H. & Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz Dergisi*, 21(1), 11-24.
- Erdoğan, M. (2017). *"Kopuş"tan "Uyum"a kent mültecileri: Suriyeli mülteciler ve belediyelerin süreç yönetimi: İstanbul örneği*. Marmara Belediyeler Birimi Kültür Yayınları.
- Eryurt, M. A. & Koç, İ. (2017). *Afganistan uyruklu mülteciler üzerine analiz: Türkiye'ye geliş sebepleri, Türkiye'de kalışları, gelecek planları ve amaçları*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayınları.
- Geyik Yıldırım, S. (2018). Göç ve Afganlar: "İstikrarlı mülteciler". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 128-159. <https://gam.gov.tr/files/8-5.pdf>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2022, Eylül). *İstatistikler, düzensiz göç*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>
- Glenn, E. (2002). *Unequal freedom: How race and gender shaped American citizenship and labor*. Harvard University Press.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Hashimi, S. M. (2013). *Afganistan'da kadınların sosyo-kültürel ve dini durumu: Cüzcan örneği* (Tez No. 350816) [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Farhang, Z. (2014). *Zanan Afgan dar girdab müşkülât*. Shabakay Saraasari Mardum Hazara.

Canlı, M. & Buz, S. (2024). Trabzon'da yaşayan Afganistan uyruklu kadın göçmenlerin gündelik yaşamları, *Mavi Atlas*, 12(1), 24-39.

- Freedman, J. (2015). *Gendering the international asylum and refugee debate* (2th. ed.). Palgrave Macmillan.
- Freedman, J. (2016). Engendering security at the borders of Europe: Women migrants and the Mediterranean "Crisis". *Journal of Refugee Studies*, 29(4), 568-582. <https://doi.org/10.1093/jrs/few019>
- Kalem Sili, A. (2017). Göç eden şiddet: Kadına yönelik şiddetin göç sürecinde dönüşümü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(39), 274- 290. <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.11898>
- Marchand, M. H. (2008). The violence of development and the migration/insecurities nexus: Labour migration in a North American context. *Third World Quarterly*, 29(7), 1375- 1388. <https://doi.org/10.1080/01436590802386575>
- Moshtaq S. (2019). Afganistan'da kadına yönelik şiddet üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 830-838. <https://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.310101>
- Mixed Migration Center. (2020). Destination unknow – Afghans on the move in Turkey. MMC Middle East Research Report. <https://mixedmigration.org/resource/destination-unknown-afghans-on-the-move-in-turkey>
- Nezami F. (2019). *Toplumsal cinsiyet ve siyaset: Kamusal ve özel alan ayrımında Afganistan'da kadın* (Tez No. 417577065) [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. & Kalfa, A. (2009). Göçün kadınlılaşması ve göçmen kadınların örgütlenme deneyimleri. *Fe Dergi*, 1(2), 13-28. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/>
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. & Topaloğlu, F. (2023). Türkiye'ye yönelen Afgan göçünü toplumsal cinsiyet gözüyle okumak. *Mülkiye Dergisi*, 47(1), 170-197.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Pegem Akademi Yayınları.
- Snape, D. & Spencer, L. (2003). Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers. In J. Richie & J. Lewis (Eds.), *The foundations of oqualitative research* (1th ed., pp. 1-23). Sage.
- Şeker, D. & Uçan, G. (2016). Göç sürecinde kadın. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1),199-214. <https://doi.org/10.18026/cbusos.36200>.

Ekler:

Ek 1

Derinlemesine Görüşme Formu

Trabzon'da Yaşayan Afganistan Uyruklu Kadın Göçmenlerin Gündelik Yaşamları Araştırması Derinlemesine Görüşme Yönergesi

1. Afganistan uyruklu kadınları tanıtıcı sosyo-demografik bilgiler:
 - Yaş
 - Medeni Durum
 - Eğitim Durumu
 - Çalışma Durumu
 - Çocuk Sayısı (Göç öncesi ve sonrası)
 - Türkçe bilme durumu/kullanma sıklığı
 - Kaç yıldır Trabzon'da yaşıyorsunuz?
 - Etnik Grubu
2. Afganistan'da bir kadın olarak yaşam koşullarınız nasıldı? (Eğitim, istihdam, sosyal yaşam, aile ilişkileri vb)
3. Afganistan'dan ayrılmaya nasıl ve neden karar verdiniz? (Kendi başınıza mı karar verdiniz? Eşinizle mi karar verdiniz? Aileniz kararınızı nasıl karşıladı?)
4. Göçmenlik sürecinizi anlatır mısınız? (Yolculukta karşılaşılan güçlükler ve kolaylıklar. Ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak yolculuğa hazır mıydınız? Göç yolculuğunuzun hangi riskleri barındırdığını düşünüyordunuz? Karar verdikten sonra engellenmeye çalışıldınız mı? Kimlerle yola çıkmayı düşündünüz? Kadın arkadaşlarınız varsa paylaştınız mı? İnsan kaçakçılarıyla iletişim kurdunuz mu?)
5. Neden Türkiye'ye / Trabzon'a göç etmeye karar verdiniz? (Hangi beklentilerle yola çıktınız? Göç yolculuğunu nasıl gerçekleştirdiniz? Yanınızda kimler vardı?)
6. Göç sürecindeki deneyimlerinizi paylaşır mısınız? (Yolculuk boyunca şiddet, istismar, tecavüz gibi olumsuzluklar yaşadınız mı ya da şahit oldunuz mu? Yolculuk boyunca diğer kadınlarla hayatınızı ve beklentilerinizi paylaştınız mı? Göç ettiğiniz gruptan iletişim halinde olduğunuz kadın arkadaşlarınız var mı? Göç sürecinde nasıl sorunlarla karşılaştınız ve nasıl çözdünüz?)
7. Trabzon'daki yaşamınızdan bahseder misiniz? (Barınma, istihdam, sağlık, eğitim vb., Ne tür güçlüklerle karşılaştınız? Karşılaştığınız sorunları nasıl çözdünüz? Herhangi bir şiddette maruz kaldınız mı ya da şahit oldunuz mu?)
8. Göç ettikten sonra hayatınızda neler değişti? (Ekonomik yaşam, sosyal yaşam, aile içindeki ilişkiler, toplumdaki statü, sağlık durumu gibi alanlarda herhangi bir değişim gerçekleşti mi?)
9. Göç öncesi ve sonrasında yaşamınızda/ düşüncelerinizde/ davranışlarınızda neler değişti? (aile içi ilişkileriniz, hareketliliğiniz, beklentileriniz, karar verme süreçleriniz, güçlü hissetme durumu vs)
10. Afganistanlı bir kadını diğer göçmen kadınlarla benzer ve farklı kılan özellikler nelerdir? (Göç deneyimi, gündelik yaşam vb)
11. Afganistanlı bir kadını yerel toplum üyesi bir kadınla benzer ve farklı kılan özellikler nelerdir? (Gündelik yaşamda ortak noktalarınız ve farklı özellikleriniz nelerdir?)
12. Göç öncesi, sırası ve sonrasında herhangi bir şiddet deneyiminiz oldu mu?
13. Kadın arkadaşlarınız (yerel toplum üyesi, Afgan, diğer göçmen kadınlar) var mı? Göç deneyimlerinizi, karşılaştığınız güçlükleri, mutluluklarınızı paylaştığınız kadın arkadaşlarınız var mı? Kadın arkadaşlarınızın olması sizin hayatınıza etkisi var mı?
14. Göç deneyiminizin eş ya da erkek yakınlarınızdan farklı görüyor musunuz? (Nasıl bir farklılık? Benzer özelliklerde var mı? Deneyim, günlük yaşam benzer ve farklılığı?)

Canlı, M. & Buz, S. (2024). Trabzon'da yaşayan Afganistan uyruklu kadın göçmenlerin gündelik yaşamları, *Mavi Atlas*, 12(1), 24-39.

Ek 2

ETİK KURUL ONAYI

“Trabzon'da Yaşayan Afganistan Uyruklu Kadın Göçmenlerin Gündelik Yaşamlar” başlıklı araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonunun 30 Eylül 2022 tarihli ve E-35853172-900-00002424748 sayılı izni alınmıştır. Belgenin aslı, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli ve 6689 sayılı Kişisel Verileri Koruma Kanunu kapsamında gizlenmiştir.